

Andrzej Bierca
Muzeum w Stargardzie

Stargardia
Tom III, 2003

Miejsca i formy upamiętnienia żołnierzy poległych w I wojnie światowej w Stargardzie i okolicach

Niniejszy komunikat jest uzupełnieniem mojego artykułu o tym samym tytule zamieszczonego w II tomie „Stargardii”¹. Materiał tam zawarty, jak i obecny komunikat, dotyczy różnych form upamiętnień poległych w czasie I wojny światowej żołnierzy niemieckich umiejscowionych na terenie Stargardu i najbliższych okolic (powiat stargardzki w granicach administracyjnych z 2002 r.).

Jako, że ta tematyka nie posiada dotychczas szerszego opracowania, postanowiłem pokrótce przedstawić w niniejszym komunikacie nowe materiały jakie w przeciągu minionego roku udało mi się zgromadzić głównie podczas służbowych wyjazdów w teren².

STARGARD

W czasie I wojny światowej poległo wielu niemieckich pracowników kolei powołanych w szeregi armii niemieckiej lub na swych stanowiskach pracy. Stargard do którego kolej dotarła w 1846 r., w latach 20. ubiegłego wieku stanowił duży węzeł kolejowy oraz ośrodek przemysłu kolejowego (Reichsbahn – Ausbesserungswerk Stargard - Stargardzkie Zakłady Naprawcze). W Stargardzie mieszkało i pracowało wiele osób związanych z koleją. W dniu 1 sierpnia 1926 r. na Wichert Platz³ (obecne pl. Zgody) odsłonięto pomnik poświęcony 146 stargardzkim kolejarzom, którzy polegli w wojnie światowej (ilustr. 1). Pomnik miał formę narzutowego głazu z tablicą inskrypcyjną o treści: *DEUTSCH SEIN / HEIST TREU SEIN / 1914 - 1918 / DEN GEDENKEN / IM DER WELTKRIEGE / GEFALLENEN / EISENBAHNER*. Wokół głazu ułożone były mniejsze kamienie. Pomnik powstał z inicjatywy Związku Kolejarzy (Eisenbahn Verein) i umiejscowienie go nie było przypadkowe⁴. Wichert

¹ A. Bierca, *Miejsca i formy upamiętnienia żołnierzy poległych w I wojnie światowej w Stargardzie i okolicach*, „Stargardia”, t. II, 2002, s. 223 - 238.

² Bogate źródło informacji stanowią także Karty Ewidencji miejsc pamięci poległych w czasie I wojny światowej w zbiorach Wojewódzkiego Oddziału Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, które były mi pomocne przy pisaniu niniejszego komunikatu.

³ Wichert George Heinrich Robert – urodzony w Królewcu 7. 10. 1811 r., zmarły w Magdeburgu 7. 04. 1876 r. - był jednym z najwybitniejszych niemieckich filologów klasycznych XIX wieku, por. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 42., Leipzig 1897, s. 309-310.

⁴ „Heimat – Klänge”, Nr. 89, „Neues Pommersches Tage-Blatt“, 12. 08. 1926.

Platz bowiem znajdował się przy wjeździe od strony ulicy Szczecińskiej na osiedle wybudowane w latach 20. XX w., w którego kosztach miały udział Stargardzkie Zakłady Naprawcze. Z tej racji większość mieszkańców osiedla stanowili pracownicy Zakładów⁵.

POWIAT

BIELKOWO /Belkow/ gm. Kobylanka

Pomnik w formie czworobocznego protopadłościennego bloku na trójstopniowej podstawie. Cokół zwieńczony profilowanymi gzymsami przedzielonymi liśćmi dębu. Na szczycie pomnika znajdował się kamienny Żelazny Krzyż. Pod inskrypcją na ścianie frontowej pomnika znajdowała się płaskorzeźba hełmu otoczonego wieńcem dębowym. Obelisk otoczony był słupkami połączonymi łańcuchem.

CISEWO /Zimmermannshorst/ gm. Kobylanka.

Pomnik znajduje się na terenie dawnego cmentarza niemieckiego na skraju wsi. Ustawiony frontem do drogi, z której pierwotnie był dobrze widoczny dziś przysłonięty dziko rosnącą wysoką roślinnością. Po prawej stronie pomnika znajduje się dużych rozmiarów dąb zasadzony prawdopodobnie wraz z wystawieniem pomnika. Na steli ślady po mocowaniach nie zachowanej do dziś tablicy na której prawdopodobnie wypisane były nazwiska poległych. Na granitowej podstawie tablica marmurowa o wymiarach 20,5 x 41 cm z inskrypcją: *IN LIEBE FÜR EUCH / GEWIDMET VON DER GEMEINDE / ZIMMERMANNSHORST*. (ilustr. 2). Wykonawcą tablicy był Stüber z Altdam (Dąbie-obecnie dzielnica Szczecina wówczas odrębne miasto), którego podpis widnieje pod inskrypcją.

KOBYLANKA /Kublank/ gm. loco

Pomnik na terenie przykościelnym dawnego cmentarza (ilustr. 3). Na cokole zamalowanym białą farbą (pod, którą widoczna data: 1914 – 1918) obecnie stoi figura Chrystusa i umieszczona jest tablica o treści: *PAMIĄTKA POŚWIĘCENIA / PARAFII KOBYLANKA / NAJŚWIĘTSZEMU SERCU JEZUSA 1950 R. / BOSKIE SERCE JEZUSA / BŁOGOSŁAW RODZINOM NASZYM / I SWYM CZCICIELOM ZIEM ODZYSKANYCH*. U podnóża pomnika ustawiony jest kamienny Krzyż Żelazny, który pierwotnie wieńczył cokół.

NIEDŹWIEDŹ /Barenbruch/ gm. Kobylanka

Pomnik w centrum wsi nieopodal miejsca gdzie stał kościół (ilustr. 4). Bryła pomnika w formie czworokątnego obelisku wykonanego z granitu zachowana

⁵ S. Szwałik, *Dzieje kolei stargardzkiej*, Stargard 2002, s. 85.

w całości. Nie zachowały się natomiast inskrypcje. Obecnie (2003 r.) w sąsiedztwie pomnika budowana jest remiza strażacka i planowane jest ustawienie na pomniku figury św. Floriana patrona strażaków.

REPTOWO /Karolinenhorst/ gm. Kobylanka

Pomnik na terenie przykościelnym, dobrze widoczny z drogi, w formie głazu narzutowego na kamiennej podmurówce o podstawie prostokąta (ilustr. 5). Obecnie na głazie znajduje się figura Matki Boskiej i tablica o treści: *MARYJO / WSPOMOŻYCIELKO / WIERNYCH / MÓDL SIĘ ZA NAMI / W III TYSIĄCLECIU / REPTOWO 15 VIII 2000*. U podnóża, z tyłu pomnika, oparty stoi kamienny Krzyż Żelazny, który pierwotnie wieńczył pomnik.

ROGOWO /Roggow/ gm. Stargard

Pomnik znajduje się na terenie parku (ilustr. 6). Głaz narzutowy na murowanej podstawie. Inskrypcja na głazie częściowo nieczytelna upamiętnia dwóch poległych (oficerów?): Fritz Körner⁶ i Gustaw Naß.

STRACHOCIN /Zartzig/ gm. Stargard

Pomnik miał formę steli zwieńczonej orłem. Upamiętniał 11 poległych i 3 zaginionych mieszkańców gminy Zartzig. Ostatni żołnierz upamiętniony na pomniku muszkieter (szeregowy piechoty) Paul Korow zmarł na skutek odniesionych ran 12. 02. 1919 r., tj. blisko cztery miesiące po zakończeniu wojny⁷.

⁶ W 1911 r. Theodor Körner był właścicielem majątku w Rogowie, a poległy Fritz Körner był prawdopodobnie jego synem – por. *Adressbuch für Stargard in Pommern 1911* (XXXXIII. Jg.), Ahang s. 13.

⁷ *Heimatkalender für den Kreis Saatzig 1933*, s. 49.

Ilustr. 1. Pomnik stargardzkich kolejarzy na Wichert Platz (dziś pl. Zgody).
Kartka pocztowa ze zbiorów Muzeum w Stargardzie

Ilustr. 2. Tablica na pomniku w Cisewie, 2003 r. Fot. Muzeum w Stargardzie

Ilustr. 3. Pomnik w Kobylance, 2003 r. Fot. Muzeum w Stargardzie

Ilustr. 4. Pomnik w Niedźwiedziu, 2003 r. Fot. Muzeum w Stargardzie

Ilustr 5. Pomnik w Reptowie, widok od strony południowej; u dołu pomnika widoczny zdemontowany granitowy *Żelazny Krzyż*, 2003 r. Fot. Muzeum w Stargardzie

Ilustr 6. Pomnik w Rogowie na terenie parku, 2003 r. Fot. Muzeum w Stargardzie